
Gwneud cais am Contractau a Grantiau: Ystyried y Gymraeg

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Contractau a Grantiau

Paratowyd y llyfryn hwn ar gyfer y rheiny sy'n gweithio dan gytundeb neu sy'n derbyn grant. Dyma gyfle i ddeall mwy am y gofynion a all gael eu trosglwyddo iddynt i ddefnyddio'r Gymraeg.

Cynnwys

1	Cefndir	3
2	Cyflwyniad	4
3	Beth yw Safonau'r Gymraeg?	5
4	Beth mae hyn yn ei olygu i sefydliad sy'n gwneud cais am gontract?	7
5	A oes rhaid i gontractwyr gydymffurfio â'r un rhwymedigaethau o ran y Gymraeg â'r sefydliad sy'n gosod y gwasanaeth ar gontract?	8
6	A yw gosod gofynion o ran y Gymraeg yn torri rheolau tendro Ewropeaidd?	11
7	A oes gwahaniaeth os mai contract am wasanaethau neu gytundeb grant sydd dan sylw?	12
8	A all corff cyhoeddus ei gwneud yn ofynnol i gontractwyr fodloni gofynion newydd o ran y Gymraeg os nad ydynt wedi'u cynnwys mewn contract sy'n bodoli eisoes?	14
9	A allai contractwyr neu dderbynwyr grantiau fod yn destun eu rhwymedigaethau eu hunain o ran y Gymraeg?	15
10	A allaf gyflwyno fy nhendr neu gais am grant yn Gymraeg?	16
11	Sut y gall contractwyr baratoi ar gyfer gofynion y Gymraeg mewn tendrau a chontractau?	17

1

Cefndir

3

Rhoddodd Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru a sefydlodd fframwaith newydd ar gyfer gosod dyletswyddau ar sefydliadau i ddefnyddio'r Gymraeg, ar ffurf safonau'r Gymraeg.

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn sefydliad annibynnol a grëwyd i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gall y Comisiynydd osod safonau ar sefydliadau penodol ond mae hefyd yn cynnig cyngor a chanllawiau i bob sefydliad p'un a oes ganddo ofyniad statudol i ddefnyddio'r Gymraeg ai peidio.

Contractau a Grantiau

2

Cyflwyniad

Paratowyd y llyfryn hwn ar gyfer y rheiny sy'n gweithio dan gytundeb neu sy'n derbyn grant. Dyma gyfle i ddeall mwy am y gofynion a all gael eu trosglwyddo iddynt i ddefnyddio'r Gymraeg. Mae'n cynnwys esboniad o sut i ddysgu mwy am y safonau, beth i edrych amdano mewn contractau a rhai pethau ymarferol am sut i baratoi i gwrdd â'r gofynion hyn.

Mae'r llyfryn yn ymdrin yn bennaf â chontractau ar gyfer gwasanaethau ar ran sefydliadau sy'n gorfod cydymffurfio â safonau'r Gymraeg. Gall y rhain gael eu dyfarnu yn dilyn amcanbris neu dendr. Fodd bynnag, gan fod gwahaniaeth allweddol rhwng cyflenwi gwasanaethau o dan gontract a chael grant gan gorff i gyflenwi eich gwasanaeth eich hun, mae'r llyfryn hefyd yn ystyried y gofynion posibl lle caiff grant ei ddyfarnu.

Mae hefyd yn nodi'r cymorth a'r cyngor y gall Comisiynydd y Gymraeg eu cynnig i fusnesau a sefydliadau'r trydydd sector sydd am ddefnyddio'r Gymraeg yn wirfoddol ac er mwyn eu helpu i baratoi ar gyfer gofynion o ran y Gymraeg mewn tendrau a chontractau.

3

Beth yw safonau'r Gymraeg?

Mae'r safonau yn egluro sut mae disgwyl i sefydliadau ddefnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol sefyllfaoedd, ac maent yn sefydlu hawliau i bobl ddefnyddio'r iaith.

Nod y safonau yw:

- nodi'n glir beth yw dyletswyddau sefydliadau o ran y Gymraeg
- ei gwneud yn gliriach i siaradwyr Cymraeg pa wasanaethau y gallant ddisgwyl eu cael yn Gymraeg
- gwneud gwasanaethau Cymraeg yn fwy cyson a gwella eu hansawdd.

Mae'r Mesur yn rhestru rhai o'r sefydliadau a sectorau y gall fod angen iddynt gydymffurfio â'r safonau. Maent yn cynnwys y rhan fwyaf o sefydliadau cyhoeddus sy'n cyflenwi gwasanaethau i bobl yng Nghymru. Gall hefyd fod angen i rai sefydliadau trydydd sector a sefydliadau yn y sector preifat gydymffurfio â'r safonau (gweler adran 9 am ragor o fanylion). Bydd y mathau o safonau y bydd yn rhaid iddynt gydymffurfio â nhw yn amrywio yn ôl y sefydliad neu'r grŵp o sefydliadau.

Mae gan bob sefydliad ei 'hysbysiad cydymffurfio' ei hun sy'n nodi'r safonau y mae'n rhaid iddo gydymffurfio â nhw. Mae'r safonau yn seiliedig ar yr egwyddor na ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg. Mae hyn yn golygu y dylai'r gwasanaeth Cymraeg fod gystal â'r gwasanaeth Saesneg o leiaf.

Mae safonau wedi eu rhannu i 5 categori

1 Cyflenwi gwasanaethau

Darpariaeth Gymraeg drwy gyflenwi gwasanaethau fel cyhoeddiadau, gwasanaeth wyneb yn wyneb, cyfryngau cymdeithasol neu wefannau.

2 Llunio polisïau

Ystyried effaith penderfyniadau polisi ar allu pobl i ddefnyddio'r iaith.

3 Gweithredol

Mae'r rhain yn ymwneud â defnyddio'r Gymraeg o fewn sefydliadau.

4 Hybu

Mae'n ofynnol i rai cyrff fabwysiadu strategaeth sy'n amlinellu sut maent yn cynnig hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn ehangach.

5 Cadw cofnodion

Cadw cofnodion o safonau eraill, ac unrhyw gwynion a gaiff corff.

- Rhaid i sefydliadau gyhoeddi eu hysbysiadau cydymffurfio ar eu gwefan fel y gellir cael gafael arnynt yn hawdd. Mae Comisiynydd y Gymraeg hefyd yn cyhoeddi pob hysbysiad cydymffurfio ar ei gwefan.
- comisiynyddygymraeg.cymru/hysbysiadaucydymffurfio

4

Beth mae hyn yn ei olygu i sefydliad sy'n gwneud cais am gontract?

7

Ceir rhestr o'r cynlluniau iaith Gymraeg sydd ar waith yma:

www.comisiynyddygydraeg.cymru/cynlluniauiaithgydraeg

Pan fydd sefydliad angen i gontractwr gyflenwi i'r cyhoedd ar ei ran, gall rhai safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn berthnasol i gyflenwi'r gwasanaethau hynny. Mewn rhai achosion, gall grwpiau eraill o safonau fod yn berthnasol i gontract, er enghraifft, pan fo contract ar gyfer cyflwyno hyfforddiant mewnol ar ran y sefydliad.

Mae'n bwysig nodi bod cyrff cyhoeddus yn wahanol i sefydliadau yn y trydydd sector a'r sector preifat o ran y rheolau tendro Ewropeaidd sy'n gymwys iddynt. Eglurir goblygiadau'r rheolau hyn o ran y Gymraeg yn adran 6.

Os byddwch yn cyflenwi gwasanaethau ar ran sefydliad nad yw wedi'i restru'n un â hysbysiad cydymffurfio eto, yna efallai nad yw safonau'r Gymraeg yn gymwys iddo ar hyn o bryd. Efallai fod rhai sefydliadau'n gweithredu cynlluniau iaith Gymraeg, o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993, sy'n egluro pa wasanaethau y byddant yn eu darparu yn Gymraeg, sut y byddant yn gwneud hynny a phryd.

Mae'n bwysig nodi bod cyrff cyhoeddus yn wahanol i sefydliadau yn y trydydd sector a'r sector preifat o ran y rheolau tendro Ewropeaidd sy'n gymwys iddynt. **Eglurir goblygiadau'r rheolau hyn o ran y Gymraeg yn adran 6.**

5

A oes rhaid i gontractwyr gydymffurfio â'r un rhwymedigaethau o ran y Gymraeg â'r sefydliad sy'n gosod y gwasanaeth ar gontract?

8

Dim ond rhai o safonau'r Gymraeg a rhannau o gynlluniau iaith Gymraeg sy'n ymdrin â chyflenwi gwasanaethau i'r cyhoedd. Mae agweddau eraill yn ymdrin â'r hyn sy'n ofynnol gan sefydliadau wrth wneud penderfyniadau polisi neu wrth gyflogi staff er enghraifft. Dylai sefydliad ond ei gwneud yn ofynnol i gontractwr gydymffurfio â'r safonau sy'n berthnasol i gyflenwi'r gwasanaethau ar gyfer y contract penodol hwnnw. Dylai contractwyr ddisgwyl gweld amodau contract fel yr enghraifft isod, sy'n ddyfyniad o nodyn cyngor Comisiynydd y Gymraeg, sef Gosod Contractau Gwasanaethau Cyhoeddus:

Amodau Contract

- 1.1** Mae'n rhaid i'r Contractwr gydymffurfio drwy'r amser gyda [Deddf yr Iaith Gymraeg 1993] [Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011] a gyda'r [safonau] neu'r [cynllun] iaith Gymraeg y mae'n rhaid i'r Awdurdod gydymffurfio â hwy, fel pe bai ef yw'r Awdurdod cyn belled ag y mae'r rhain yn ymwneud â darparu'r Gwasanaethau.
- 1.2** Mae'n rhaid i'r Contractwr ddarparu'r Gwasanaethau (yn unol â'r Fanyleb) drwy gyfrwng y Saesneg neu'r Gymraeg (ar y sail eu bod yn gyfartal).
- 1.3** Y Contractwr fydd yn gyfrifol am hyrwyddo darpariaeth y Gwasanaethau yn Gymraeg neu Saesneg i ddefnyddiwr y Gwasanaeth ac mae'n rhaid iddo ddefnyddio pob cam rhesymol i gyflawni hyn.
- 1.4** Mae'n rhaid i'r Contractwr fod yn gyfrifol am fonitro lefel y defnydd a wneir o'r Gwasanaeth drwy gyfrwng y Gymraeg a'r Saesneg gan yrru adroddiad ysgrifenedig i'r Awdurdod bob [mis] [chwarter] [chwe mis] yn cynnwys y wybodaeth ganlynol:
 - 1.4.1** Nifer y defnyddwyr sydd angen y Gwasanaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg.
 - 1.4.2** Canran y cynnydd/lleihad ers yr adroddiad diwethaf.
 - 1.4.3** Sut y mae staff wedi eu trefnu i ddarparu'r Gwasanaethau yn y Gymraeg a'r Saesneg.
 - 1.4.4** Unrhyw newidiadau i'r modd o ddarparu'r Gwasanaeth sydd wedi eu gwneud neu sy'n cael eu rhagweld gan y Contractwr o ganlyniad i'r uchod ac, os yw'n berthnasol, yr amserlen ar gyfer eu gweithredu.

1.4.5 Unrhyw gwynion gan ddefnyddwyr y Gwasanaeth neu gan staff yn cyfeirio at anawsterau wrth ddarparu'r Gwasanaeth yn unol â gofynion yn ymwneud â'r Gymraeg dros gyfnod yr adroddiad [ac unrhyw gyngor neu arweiniad sydd ei angen ar y Contractwr er mwyn darparu'r fath Wasanaethau].

1.5 [Cynigion penodol gan y Contractwr – Atodlen yn cynnwys unrhyw gynigion penodol a gafodd eu cynnwys gan y Contractwr yn ei dendr llwyddiannus er mwyn ymdrin â gofynion yn ymwneud â'r Gymraeg].

Wrth osod gofynion o ran contract a pharatoi i gael tendrau, bydd sefydliadau yn nodi pa ofynion o ran y Gymraeg y mae'n rhaid i gontractwyr eu dangos.

Gallai hyn amrywio o ymrwymiad i gyflenwi rhai gwasanaethau yn Gymraeg i ofyn am ddatganiad neu gyflwyniad yn Gymraeg er mwyn asesu sgiliau Cymraeg. Bydd yr hyn sy'n ofynnol yn dibynnu ar y math o wasanaethau a gaiff eu caffael a beth mae'r sefydliad am ei weld fel tystiolaeth y gellir bodloni'r gofynion hynny.

Byddai hyn yn amrywio'n fawr yn dibynnu ar y math o wasanaeth – er enghraifft:

efallai na fydd contract gwasanaeth peintio ac addurno yn gofyn am unrhyw ryngweithio â'r cyhoedd heblaw am arwyddion dwyieithog priodol felly efallai mai dim ond ei gwneud yn ofynnol i gontractwr ymrwymo i'r rhwymedigaeth honno y bydd sefydliad yn ei wneud;

ond

gall contract gwasanaeth hyfforddi ymwybyddiaeth gyrfaoedd ofyn am i wybodaeth hyrwyddo, taflenni a hyfforddiant fod ar gael yn Gymraeg a Saesneg ac felly efallai y bydd sefydliad am gael tystiolaeth glir o'r gallu i weithredu yn y ddwy iaith fel rhan o'r broses dendro.

Dyma enghraifft o'r hyn y gall contractwyr ei weld mewn gwahoddiadau i dendro, a gymerir o nodyn cyngor Comisiynydd y Gymraeg, sef Gosod Contractau Gwasanaethau Cyhoeddus:

Gwerthuso – Gwahoddiad Tendro

Atgoffir tendrwyr bod yn rhaid i wasanaethau gael eu darparu mewn modd sy'n cydymffurfio a Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 (lle bo'n berthnasol) a gyda safonau neu gynllun iaith Gymraeg y mae'n rhaid i'r awdurdod gydymffurfio a hwy fel pe bai'r tendrwr ei hun yn gweithredu fel yr awdurdod. Mae'n rhaid i dendrwyr sicrhau eu bod nhw'n gyfarwydd a [cynllun iaith Gymraeg cyfredol yr awdurdod sydd ar gael ar [gosodwch yma ddolen at gynllun iaith Gymraeg yr awdurdod]] NEU [y safonau y mae'n rhaid i'r awdurdod gydymffurfio a hwy sydd ar gael yn [mewnoder dolen at safonau iaith Gymraeg yr awdurdod]].

Mae'n rhaid i dendrwyr gyflwyno datganiad yn disgrifio sut y byddent yn cyflawni'r gwasanaeth o dan y contract mewn modd a fyddai'n sicrhau fod defnyddwyr y gwasanaeth yn cael eu trin yn gyfartal a'i gilydd pa un a ydynt angen y gwasanaeth wedi ei ddarparu yn y Gymraeg neu'r Saesneg. [Dylai'r datganiad hwn drafod yn fras bob prif agwedd ar y gwasanaeth a'r angen a ragwelir am y gwasanaeth drwy gyfrwng y Gymraeg o dan y contract].

Mae'n rhaid i dendrwyr egluro'r cynllun marchnata y byddant yn ei ddefnyddio er mwyn monitro a hyrwyddo gallu defnyddwyr y gwasanaeth i'w gael drwy gyfrwng y Gymraeg neu'r Saesneg yn gyfartal fel ei gilydd. Dylai'r ymateb gynnwys [cynllun o'r camau i'w cymryd yn ystod oes y contract] [enghreifftiau o'r wybodaeth ddwyieithog fydd yn cael ei chynnig] [ac amlinellid o sut y byddai'r tendrwr yn ymateb i unrhyw newid yn y galw am wasanaeth yn Gymraeg/Saesneg].

6

A yw gosod gofynion o ran y Gymraeg yn torri rheolau tendro Ewropeaidd?

11

Mae'r ddogfen gyngor Gosod Contractau Gwasanaethau Cyhoeddus ar gael ar wefan Comisiynydd y Gymraeg yma:

www.comisiynyddygymraeg.cymru/cyhoeddiadau

Lle caiff contractau am wasanaethau eu tendro, roedd rhai sefydliadau yn pryderu am gynnwys gofynion i gyflenwi gwasanaethau yn Gymraeg yn ogystal ag yn Saesneg mewn dogfennau tendro a chontractau. Roedd hyn yn arbennig o wir yn achos contractau sy'n werth mwy na throthwyon ariannol penodol, y mae deddfwriaeth gaffael Ewropeaidd yn gymwys iddynt. Un o'u prif bryderon oedd p'un a oedd cynnwys gofynion o ran y Gymraeg yn ffafrio sefydliadau Cymreig dros sefydliadau o aelod wladwriaethau eraill yn Ewrop, a ph'un a allai hyn dorri gofynion rheolau caffael Ewropeaidd.

Mae'r ddogfen gyngor yn cyfeirio at achos Ewropeaidd¹ sy'n cadarnhau bod deddfwriaeth genedlaethol sy'n diogelu ac yn hybu ieithoedd swyddogol yn gydnaws â rheolau caffael Ewropeaidd ar yr amod nad yw 'yn mynd y tu hwnt i'r hyn sydd yn angenrheidiol i gyflawni'r amcan hwnnw'.

Mae'n egluro bod diogelu ieithoedd swyddogol hefyd yn un o amcanion cyfraith Ewropeaidd ac y gall prosesau caffael gynnwys rhwymedigaethau o'r fath er mwyn sicrhau y cyflawnir yr amcanion hyn. Aeth y barnwr ymlaen i ddweud nad oedd y ffaith y gallai hyn fod o fantais i sefydliadau sydd eisoes yn gweithio yn yr iaith honno (er enghraifft sefydliadau Cymreig) yn golygu bod y gofyniad yn anghymesur neu'n afresymol. Rhaid i gyrff cyhoeddus sicrhau eu bod yn cydymffurfio â deddfwriaeth iaith Gymraeg wrth osod contractau gwasanaethau, ond mae'n rhaid iddynt hefyd gynnal prosesau tendro mewn ffordd briodol a theg wrth wneud hynny.

Gosod Contractau Gwasanaethau Cyhoeddus:

Er mwyn lleddfu'r pryderon hyn ac egluro'r rhwymedigaethau cyfreithiol wrth dendro am gontract gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru, cyhoeddodd Comisiynydd y Gymraeg ddogfen gyngor, sef 'Gosod Contractau Gwasanaethau Cyhoeddus: Ystyried y Gymraeg'. Mae'r ddogfen yn cynnig cyngor a chymorth am sut i ystyried anghenion siaradwyr Cymraeg wrth osod contractau gwasanaethau cyhoeddus a nwyddau. Mae'n cynnwys enghreifftiau ymarferol o sut i gynnwys y gofynion hyn mewn dogfennau tendro a chontractau. Efallai y bydd y ddogfen hon hefyd yn ddefnyddiol i gontractwyr sydd am feithrin gwell dealltwriaeth o ofynion y Gymraeg mewn prosesau tendro cyhoeddus.

¹ Achos C-222/07 UTECA v Administration General del Estado (ECJ 5 Mawrth 2009)

7

A oes gwahaniaeth os mai contract am wasanaethau neu gytundeb grant sydd dan sylw?

12

Oes. Mae contract gwasanaeth yn gytundeb i gyflenwi gwasanaethau ar ran sefydliad. Rhaid i'r sefydliad sicrhau bod y gwasanaethau hynny'n cael eu cyflenwi yn unol â'r holl rwymedigaethau cyfreithiol y byddai'n ddarostyngedig iddynt petai'n cyflenwi'r gwasanaethau ei hun. Mae hyn yn cynnwys holl safonau'r Gymraeg o ran cyflenwi gwasanaethau sy'n berthnasol i'r gwasanaeth hwnnw neu, os nad oes rhaid iddo gydymffurfio â'r safonau eto, yr elfennau cyflenwi gwasanaethau o'i gynllun iaith Gymraeg. Mewn rhai achosion, gall grwpiau eraill o safonau fod yn berthnasol i gontract. Mae gan sefydliadau rwymedigaeth gyfreithiol i sicrhau bod eu contractwyr yn cyrraedd y safonau cyflenwi gwasanaethau a/neu safonau eraill wrth gyflenwi gwasanaethau ar eu rhan o dan gontract gwasanaethau.

Fodd bynnag, mae grantiau yn gymorth ariannol i weithgareddau'r sawl sy'n cael y grant, nid i gyflenwi gwasanaethau ar ran y sefydliad sy'n dyfarnu'r grant. Mae Llywodraeth Cymru yn disgrifio grantiau fel a ganlyn:

Mae grant yn arian y gall Llywodraeth Cymru a chyrff cyhoeddus eraill ei ddyfarnu fel ffordd o gynnig cymorth ariannol i fudiadau trydydd sector i'w galluogi i ymgymryd â gweithgareddau y mae Llywodraeth Cymru a chyrff cyhoeddus eraill yn dymuno'u cefnogi.

Gall grantiau gael eu hanelu fel cyfraniad at gostau craidd o redeg a datblygu mudiad neu'n fwy penodol i'w helpu i ymgymryd â phrosiect neu wasanaethau penodol. Nid yw rhoddwr y grant yn contractio ar gyfer darparu gwasanaeth sy'n rhan o'i fusnes eu hun.²

Felly, nid yw safonau cyflenwi gwasanaethau yn gymwys i amodau cytundebau grant.

Fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf o sefydliadau yn ddarostyngedig i safon llunio polisi neu ymrwymiad tebyg yn eu cynllun iaith Gymraeg o ran gweithredu polisi ar ddyfarnu grantiau. Mae safonau o'r fath yn ei gwneud yn ofynnol iddynt ystyried, wrth wneud penderfyniadau i ddyfarnu grant, sut gwnaiff y grant effeithio ar gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg a sut i beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg. Rhaid i'r sefydliad hefyd ystyried gosod amodau grant fel y byddai defnyddio'r grant yn cael effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

² Cod Ymarfer Llywodraeth Cymru ar gyfer ariannu'r Trydydd Sector, Ionawr 2014

Er mwyn sicrhau eich bod yn ymdrin â'r Gymraeg yn briodol mewn cais am grant neu fel rhan o gytundeb grant, dyma rai camau ymarferol y gallech eu cymryd i baratoi:

- Edrychwch i weld a oes gan y sefydliad rydych yn cael neu am gael grant ganddo bolisi iaith Gymraeg wrth ddyfarnu grantiau. Dylai'r polisi gynnwys manylion yr amodau grant penodol y byddai'r corff cyhoeddus yn eu gosod.
- Os yw eich gweithgaredd yn cynnwys gweithgareddau lle mae sgiliau Cymraeg yn hanfodol, efallai y byddwch am baratoi polisi staff sy'n egluro wrth staff sy'n cyflawni gweithgareddau o'r fath ymrwymadau iaith Gymraeg y grant ac sy'n dangos ymwybyddiaeth y sefydliad.
- Ystyriwch sut rydych chi neu'r gweithgaredd a gaiff arian grant yn defnyddio'r Gymraeg a pha gyfleoedd a gaiff eu cynnig i bobl ddefnyddio'r iaith. Lluniwch ddatganiad sy'n amlinellu hyn a sut y byddwch yn dangos nad ydych yn trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg. Gweler adran (1.1) ar ddatblygu cynllun hybu'r Gymraeg. Dylech danlinellu unrhyw effaith gadarnhaol a gaiff eich gweithgaredd ar y Gymraeg neu sut y byddwch yn lleihau unrhyw effaith negyddol.
- Gwnewch yn siŵr eich bod wedi ystyried unrhyw gostau ychwanegol sydd ynghlwm â chyflenwi'r gweithgaredd yn ddwyieithog wrth gostio eich cais am grant – er enghraifft, pe bai angen i chi gyflogi mwy o staff i gynnig cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yna dylai'r costau hyn gael eu cynnwys a dylid tanlinellu'r buddiannau.
- Ystyriwch sut y gallech fonitro'r ffordd y bydd y grant yn effeithio ar gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg ac yn sicrhau na chaiff y Gymraeg ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg. Er enghraifft, cofnodi nifer y gweithgareddau a gynigir yn Gymraeg (o gymharu ag o'r blaen os yw'n grant a ddyrannwyd eisoes), neu arolygon boddhad cwsmeriaid os caiff aelod o staff sy'n siarad Cymraeg ei benodi.

8

A all corff cyhoeddus ei gwneud yn ofynnol i gontractwyr fodloni gofynion newydd o ran y Gymraeg os nad ydynt wedi'u cynnwys mewn contract sy'n bodoli eisoes?

14

Mae'n ofynnol i sefydliadau gydymffurfio â safonau'r Gymraeg o'r dyddiad a nodir yn eu hysbysiad cydymffurfio, neu os nad ydynt yn ddarostyngedig i'r safonau eto, o'r dyddiad y daeth eu cynllun iaith Gymraeg i rym.

Mae hyn yn golygu, waeth beth mae telerau'r contract yn ei ddweud, fod gan y cyhoedd hawliau i dderbyn yr holl wasanaethau a gynigir gan y sefydliad yn unol â safonau'r Gymraeg sy'n berthnasol iddyn nhw o'r dyddiad hwnnw, p'un a yw'r sefydliad yn cyflenwi'r gwasanaeth ei hun neu drwy gontractwr.

Lle lluniwyd contractau cyn i safonau'r Gymraeg ddod i rym, efallai na fyddant yn dweud fawr ddim, os o gwbl, am fodloni gofynion o ran y Gymraeg. Er na all corff cyhoeddus osod telerau contract newydd arnoch heb i chi gytuno i hynny, dylai'r contract ganiatáu i'r sefydliad wneud newidiadau lle mae'r newidiadau hynny o ganlyniad i ofynion cyfreithiol newydd. Dylai'r sefydliad gysylltu â chi er mwyn trafod unrhyw newidiadau sydd angen eu gwneud i gontractau o'r fath er mwyn cyrraedd safonau'r Gymraeg.

Os oes gennych eisoes gontractau gwasanaeth gyda sefydliadau, efallai yr hoffech wneud y canlynol:

- Edrych ar delerau'r contract er mwyn gweld beth maent yn ei ddweud (os unrhyw beth) am fodloni gofynion o ran y Gymraeg.
- Gweld a yw'r sefydliad hwnnw yn ddarostyngedig i hysbysiad cydymffurfio neu a oes ganddo gynllun iaith Gymraeg a gweld pa safonau cyflenwi gwasanaethau (neu rannau o'r cynllun) a fyddai'n gymwys i'r math o wasanaethau a gyflenwir gennych. Nodwch y rhai a fyddai'n gymwys i'ch contract yn eich barn chi.
- Os nad eir i'r afael â gofynion o ran y Gymraeg yn ddigonol, ystyriwch pa newidiadau y bydd angen i chi eu gwneud i'ch trefniadau presennol er mwyn cyflawni'r rhwymedigaethau newydd o ran y Gymraeg.
- Cysylltwch â'r sefydliad er mwyn trafod diwygio'r contract i fynd i'r afael â gofynion o ran y Gymraeg. Dylid gwneud y diwygiadau lleiaf posibl i fodloni'r gofyniad cyfreithiol o ran y Gymraeg ac ni ellir newid cwmplas y gwasanaethau fel arall. Dylech gadw cofnod ysgrifenedig o unrhyw newidiadau.

9

A allai contractwyr neu dderbynwyr grantiau fod yn destun eu rhwymedigaethau eu hunain o ran y Gymraeg?

15

Os byddwch yn cyflenwi gwasanaethau ar ran sefydliad o dan contract, bydd safonau cyflenwi gwasanaethau'r sefydliad hwnnw yn berthnasol i'r contract gwasanaeth. Yn yr un modd, os cewch grant gan sefydliad, bydd eich cytundeb grant yn nodi'n union pa amodau grant y mae'n rhaid i chi eu cyflawni o ran y Gymraeg. Fodd bynnag, mewn rhai amgylchiadau, gallai contractwr neu dderbynnydd grant fod yn ddarostyngedig i'w rhwymedigaethau ei hun o ran y Gymraeg.

Mae Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yn caniatáu i sefydliadau gael eu hychwanegu at y rhestr o'r rhai a all gael hysbysiad cydymffurfio, gan gynnwys

- Sefydliadau sy'n darparu gwasanaethau i'r cyhoedd sydd hefyd yn cael gwerth £400,000 neu fwy o arian cyhoeddus y flwyddyn (os ydynt hefyd wedi cael arian cyhoeddus mewn blwyddyn ariannol arall); neu
- Sefydliadau sy'n darparu gwasanaethau o fath penodol i'r cyhoedd o dan gytundeb ag awdurdod cyhoeddus.

Nid yw ychwanegu sefydliadau at y rhestr o'r rhai a all gael hysbysiad cydymffurfio ac yna roi hysbysiad cydymffurfio iddynt yn broses gyflym. Byddech yn cael hen ddigon o rybudd petai hyn yn digwydd i chi ac ymgynghorid â chi'n fanwl pe gallech fod yn ddarostyngedig i safonau.

Fodd bynnag, petaech, yn y dyfodol, yn dod yn ddarostyngedig i safonau'r Gymraeg sy'n berthnasol i chi neu os ydych eisoes yn ddarostyngedig i safonau'r Gymraeg neu gynllun iaith Gymraeg eich hun neu wedi'ch enwi ym Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ond nad ydych wedi cael hysbysiad cydymffurfio eto, dyma rai pwyntiau ychwanegol i chi eu cofio:

- Os ydych yn gwneud cais am arian grant gan sefydliad neu'n ei gael, yna gallai'r ffaith eich bod yn ddarostyngedig i safonau'r Gymraeg eich helpu yn eich cais neu wrth gydymffurfio ag unrhyw amodau grant. Gwnewch yn siŵr eich bod yn egluro eich bod yn ddarostyngedig i'r rhain yn eich cais am grant oherwydd bydd angen i chi gydymffurfio â safonau'r Gymraeg sy'n berthnasol i chi neu eich cynllun iaith Gymraeg eich hun wrth gyflawni eich gweithgareddau eich hun, hyd yn oed os yw'r rhain yn cael eu hariannu gan grant.
- Os oes gennych gontract gwasanaeth gyda sefydliad, rydych yn cyflenwi gwasanaethau ar ei ran a rhaid i chi gydymffurfio â safonau'r Gymraeg sy'n berthnasol iddo ef neu ei gynllun iaith Gymraeg ef yn hytrach na'ch safonau neu'ch cynllun chi. Fodd bynnag, os oes gan safonau'r Gymraeg sy'n berthnasol i chi neu eich cynllun iaith Gymraeg chi ofyniad 'uwch' na'r sefydliad sy'n ariannu, yna dylech gynnwys yr ymrwymadau ychwanegol hynny fel rhan o'ch tendr er mwyn sicrhau eich bod yn cydymffurfio â'ch safonau eich hun hefyd.

10

A allaf gyflwyno fy nhendr neu gais am grant yn Gymraeg?

Gallwch, yn y rhan fwyaf o achosion cewch gyflwyno eich tendr neu gais am grant yn Gymraeg neu Saesneg.

11

Sut y gall contractwyr baratoi ar gyfer gofynion y Gymraeg mewn tendrau a chontractau?

17

Ewch i wefan y Comisiynydd ar gyfer busnesau ac elusennau i gael rhagor o wybodaeth:

**comisiynyddygybraeg.
cymru/hybu**

Am wybodaeth ynghylch gwersi Cymraeg am ddim i staff ewch i:

www.dysgucymraeg.cymru

Er mwyn sicrhau eich bod yn barod i ddangos sut y byddech yn bodloni gofynion o ran y Gymraeg ar gyfer eich math o wasanaeth, dyma rai camau ymarferol y gallech eu cymryd i baratoi:

- Meddylwch am y ffyrdd y mae'r cyhoedd yn rhyngweithio â'r gwasanaeth rydych yn ei gyflenwi ar hyn o bryd neu'n bwriadu ei gyflenwi – wyneb yn wyneb, llenyddiaeth neu ohebiaeth ysgrifenedig, gwefannau, dros y ffôn?
- Paratowch gynllun neu bolisi sy'n disgrifio sut y caiff y gwasanaeth ei gyflenwi i ddefnyddwyr gwasanaeth yn gyfartal p'un a oes angen gwasanaeth yn Gymraeg neu Saesneg arnynt – ymdrinwch â'r holl ffyrdd y mae'r cyhoedd yn rhyngweithio â'ch gwasanaeth a sut y caiff ei gyflenwi'n ddwyieithog neu yn eu dewis iaith.

Cynllun Hybu'r Gymraeg

- Mae Tîm Hybu Comisiynydd y Gymraeg yn helpu busnesau ac elusennau i lunio polisi sy'n eu helpu i gynllunio eu darpariaeth. Gallwch ddechrau drwy lenwi'r holiadur hunan asesu a fydd yn eich tywys drwy'r broses o gyflwyno cynllun hybu'r Gymraeg.

Dyma rai ystyriaethau ymarferol:

- Gofyn i staff sy'n siarad Cymraeg wisgo cortynnau neu fathodynau sy'n dangos hynny.
- Datblygu cynnwys Cymraeg ar eich gwefan neu lwyfannau cyfryngau cymdeithasol.
- Hysbysebu eich gwasanaethau Cymraeg a gofyn i ddefnyddwyr presennol a ydynt yn gwybod beth sydd ar gael.
- Mae nifer cynyddol o sefydliadau comisiynu yn cydnabod Cynllun Hybu'r Gymraeg fel arwydd o arfer da. Mae wedi'i ymgorffori o fewn rhai nodau ansawdd achrededig fel PQASSO ar gyfer sefydliadau'r trydydd sector.

Sgiliau ac Ymwybyddiaeth o'r Gymraeg

- Os yw eich contract gwasanaeth yn cynnwys cyflenwi gwasanaeth yn bersonol i'r cyhoedd lle mae sgiliau Cymraeg yn hanfodol, efallai y byddwch am baratoi polisi staff sy'n egluro wrth staff sy'n cyflenwi gwasanaethau o'r fath pa rwyngedigaethau o ran y Gymraeg sy'n gymwys. Gallech hefyd gynnwys cynlluniau i gynyddu ymwybyddiaeth y sefydliad a gwella sgiliau Cymraeg. Mae Comisiynydd y Gymraeg yn cynnig hyfforddiant am ddim ar ymwybyddiaeth o'r Gymraeg a chynllunio ar gyfer y Gymraeg, a chaiff yr hyfforddiant hwn ei achredu gan Agored Cymru. Mae'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol yn cynnig amrywiaeth o gyrsiau Cymraeg i sefydliadau ac unigolion.

- Ystyriwch sut gallech fonitro'r defnydd o'r gwasanaeth yn Gymraeg ac effaith unrhyw gynllun marchnata a gyflwynwch. Er enghraifft, gallech gynnal arolwg cychwynnol o faint o ddefnyddwyr sy'n gofyn am wasanaeth Cymraeg a faint sy'n ei dderbyn gennych ar hyn o bryd. Ystyriwch pa system y gallech ei defnyddio i fonitro'r defnydd o'r gwasanaeth yn Gymraeg yn y dyfodol a pharatowch dempled adroddiad monitro er mwyn dangos y cynnydd/gostyngiad canrannol dros gyfnod penodol o amser. Er enghraifft, monitro nifer yr ymwelwyr â fersiwn Gymraeg eich gwefan, nifer y galwadau a geir, gan nodi unrhyw rwystrau i gyflenwi mwy o wasanaethau yn Gymraeg ac ati.

Dewch yn gyfarwydd â'r gofynion

- Os ydych yn gwneud gwaith i sefydliadau penodol yn rheolaidd, edrychwch ar eu hysbysiadau cydymffurfio er mwyn gweld pa rai o'r safonau cyflenwi gwasanaethau a fyddai'n gymwys i'r math o wasanaethau yr ydych chi'n eu cyflenwi. Nodwch y rhai sy'n gymwys yn eich barn chi fel eich bod yn gallu cadarnhau hyn gyda'r sefydliad sy'n dyfarnu'r contract. Sicrhewch eich bod yn gofyn i'r sefydliad ddweud wrthyhych a ydynt yn credu y bydd safonau eraill neu rannau eraill o'i gynllun yn berthnasol fel y gallwch sicrhau eich bod yn cyflawni'r rhwymedigaethau cywir.
- Os byddwch yn gwneud gwaith i sawl sefydliad yng Nghymru sy'n ddarostyngedig i safonau gwahanol, dylech ystyried unrhyw wahaniaethau yn y gofynion. Os yw'r un tîm yn cyflenwi gwasanaethau a fyddai'n ddarostyngedig i wahanol safonau ar gyfer gwahanol sefydliadau, efallai y byddwch am benderfynu ar y rhwymedigaethau 'mwyaf' a gweithio i gyflawni'r rheini er mwyn sicrhau eich bod yn bodloni neu'n rhagori ar holl ofynion y Gymraeg.
- Gwnewch yn siŵr eich bod wedi ystyried unrhyw gostau ychwanegol sydd ynghlwm â chyflenwi gwasanaethau'n ddwyieithog fel rhan o bris eich tendr – er enghraifft, os yw'r contract yn gofyn am lenyddiaeth bwrpasol, bydd angen iddi gael ei chyfieithu a dylai cost hynny i'ch sefydliad gael ei chynnwys yn eich pris. Mae gennych yr hawl i amlinellu'r costau hyn o'r cychwyn, ac fe'ch anogir i wneud hynny.

Canllawiau eraill gan Gomisiynydd y Gymraeg:

Canllaw Dylunio Dwyieithog

Defnyddio'r Gymraeg ar gyfryngau cymdeithasol

Technoleg, gwefannau a meddalwedd: Ystyried y Gymraeg

Gosod Contractau Gwasanaethau
Cyhoeddus: Ystyried y Gymraeg

Recriwtio: Ystyried y Gymraeg

Os oes gennych unrhyw gwestiynau am ofynion o ran y Gymraeg mewn contract presennol neu gontract yr hoffech dendro amdano gallwch gysylltu â/ag:

Comisiynydd y Gymraeg

Siambrau'r Farchnad

5-7 Heol Eglwys Fair

Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221

post@comisiynyddygyymraeg.cymru

comisiynyddygyymraeg.cymru

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner